

KRİMİNOLOJİ AÇISINDAN KAN GÜTME SAIKIYLE İŞLENEN SUÇLAR (*)

Ord. Prof. Dr. Sulhi DÖNMEZER

Tanımlama :

1. — Kan gütme saikiyle işlenen adam öldürmeler ve müessir fiiller memleketimizde önümüzdeki gün ve aylar içinde yeniden yoğunluk alacak gibi gözükmemektedir. Gerçekten, toplumumuzu yakından ilgilendiren 15.5.1974 tarih ve 1803 sayılı Af Kanunu, kan gütme saikiyle işlenen suçlar faillerinden bir kısmının da tahliye edilmesi sonucunu doğurmuştur. Bundan dolayı, adli kararlar nedeniyle durmuş bulunan kan dâvalarından bir kısmının, maalesef, yeniden harekete geçeceği kuvvetle tahmin olunabilir. Affın gerçekleşmesinden sonra gelen ilk haberler de, bu kötümser tahminin isabetli çıkacağını göstermektedir.

Bizi bu tahmine götüren sebep şudur: Kan gütme suçlarının teşekkülünde ve sürüp gitmesinde neden olan faktörlerden başta gelen birisi de, suç failinin, mağdurun hısımlık grubuna mensup olanlar arasında yaşaması ve ona her gün rastlanmasıdır. Karşılıklı olarak işlenen iki fiil arasındaki zamanarası uzadıkça, kan gütme-yi tahrik eden psikolojik etkenlerin gücü azalır, ihtiyarlar ölür, gençler yeni ilişkiler kurarlar, buldukları yerleri terkederler. Böyle olunca ortaya çıkıveren aflar kinleri yeniden uyandırmakta, Devletin adaletsizliğe sebebiyet verdiği düşüncesini yaratmakta ve mağdurun hısımlık grubu mensupların, fiilî hareketlere zorlamaktadır.

Kan dâvası konusu memleketimizde edebiyat ve şiirde, sinemada ele alınmakta ve çok değerli eserlere konu teşkil etmektedir. Kan gütme olayını kriminolojik yönden incelemek isteyenler için sözü geçen eserler değerli kaynaklar teşkil etmektedirler.

(*) Türkiye Barolar Birliğinin 25 Mayıs 1974 tarihinde Trabzonda topladığı Sempozyuma sunulan tebliğ.

Dilimizde kan gütme, kan dâvası olarak belirtilen, yabancı dillerde vendetta, vendette, feud olarak ifade edilen ve iki alt insan grubu (subgroups) arasında, belirli sebeplerle, karşılıklı olarak kişiler üzerinde devamlı, teselsül eden cebir ve şiddete başvurulması olarak kendisini gösteren kan dâvası, her şeyden önce sosyoloji ve kriminolojinin inceleme alanına giren sosyal bir olay ve kavramdır. Bu kavram Türk Hukukunda, ayrıca hukukî nitelik almakta ve belirli kanun hükümlerinin ve cezaların uygulanmasında kendisini bir hukuk kavramı olarak ortaya koymaktadır.

Türkiye'de kan gütme fiillerinin ne derecede yaygın bulunduğu hususunda dayanılacak geçerli istatistikler yoktur. Polis istatistiklerine göre bu suçlar çok fazla sayıda değildir. Ancak sözügeçen suçların çok daha fazla olarak jandarma bölgelerinde işlendiğini gözönüne alırsak, polisin verdiği rakamların gerçeği yansıtamıyacağı kolayca anlaşılır. Biz yaptığımız bir araştırmada (1), 6386 adam öldürme failinden 215'inin kan gütme ve intikam saiki ile fiillerini işlediklerini tesbit etmiştik. Bu oldukça yüksek bir orandır. Geçerken bir tesbit daha yapalım. Trabzon merkez kazasına bağlı Tos köyü, kan gütme sonucu hemen de yok olmuştur.

2. — Bu tebliğin esas konusu Türkiye'de görülen kan gütme suçlarını önleme çarelerini arama yönünde bazı görüşleri yansıtmaktır. Bunun içinse, herşeyden önce kan gütme olayını kriminolojik muhtevası bakımından gözden geçirmek gerekir (2).

(1) Türkiye'de Adam Öldürme Cürmü mahkûmları hakkında Kriminolojik İstatistik, İstanbul 1948.

(2) Kan gütme konusunda şu etüdleri nakledebiliriz :

Paul Bohannan, Social Anthropology, New York 1963; **Elizabeth Colson**, The Plateau Tonga of Northern Rhodesia, 1962, Manchester University Press; **Evans-Pritchard**, The Nuer of the Southern Sudan (in African Political Systems) 1940, Oxford University Press; **Hoebel Adamson**, The Law of Primitive Man: A Study in Comparative Legal Dynamics, 1954, Harvard University Press; **Harold Lasswell**, Feuds (Encyclopedia of the Social Sciences) New York 1931; **Robert Lowie**, Primitive Society, New York 1947; **Bronislaw Malinowski**, An Anthropological Analysis of War, 1941; **Radcliff-Brown**, Structure and Function in Primitive Society Essays on Addresses, London 1952; **Quincy Wright**, A Study of War, 2. ed. University of Chicago Press; **Bousquet**, Le Droit de la Vendetta et les Paci Corses, 1920; **Levy**, La Vengeance (Rév. Dr. Pén. et Crim. 1937); **Lauvergne**, De la Corse Intérieure de la Vendetta (Annales Internationales de Criminology, année 1968, vol 7, say 1, 2). Türkçede bu konuda intişar etmiş sosyolojik, kriminolojik ve hukukî nitelikteki bütün yazılar için Bk. **Mahmut Tezcan**, Kan Gütme Olayları Sosyolojisi, Ankara 1972.

Biz aşağıdaki bahislerde 2 no. lu notta işaret edilen eserlerden ve özellikle (International Encyclopedia of Social Sciences) dan da yararlanmak suretile bu husustaki görüşlerimizi ve araştırmalarımızın sonuçlarını sunacağız. Kan gütmeyi kriminolojik tabiatı içinde izah ederken, notlarda Yargıtay kararlarına da değinerek hukuku anlayışın ne ölçüde, kriminolojik anlayışa uyduğunu göstermeğe çalışacağız.

Düşmanca ilişki : Kan gütme :

3. — İnsanlar ve sosyal gruplar arasındaki ilişkiler bir bakıma, dostça ve düşmanca olmak üzere iki kategoriye ayrılır. Gerçekten insan toplumları içinde bölücü ve birleştirici kuvvetler aynı zamanda işlerler (3).

İşte kan gütme, düşmanca bir ilişki şeklidir. Ancak mensupları birbirine yakın, içtenlikle bağlı (intimate) iki ayrı grup arasında teessüs eden bir düşmanlık ilişkisidir. Bu ilişki karşılıklı olarak grup mensuplarının birbirlerine müessir fiillerden adam öldürmeye kadar giden cebir ve şiddet yollarına başvurmalarını sonuçlar.

İptidaî toplumlarda merkezî bir siyasal otoritenin bulunmadığı ilkel dönemlerde, adaletin yerine getirilmesi hususunda kollektif sorumluluk esasının geçerli olduğu ve suçluya veya mensubu bulunduğu gruba karşı öcalma hakkının yürütüldüğü, bundan da, teselsül sebeble kan dâvalarının meydana geldiği ve sürüp gittiği, sosyal sistemlerin, teselsülü ve kan dâvalarını durdurmak için kısas, diyet, uzlaşma, kanun dışına çıkarma gibi usullere başvurdıkları, ancak bütün bu müesseselerin kâh birbirini izleyerek, kâh hep birarada uygulandıkları ve neticede içindeki fragmanter egemenlikleri bertaraf ederek, bir merkezî egemenlik olarak teessüs eden devletin tekel ceza vermek hakkına sahip bulunması ile bütün bu müesseselerin ortadan kalktığı bilinmektedir (4).

İşte kan gütme, aslî ve merkezî egemenliğini kurmasından bu yana yüzyıllar geçmiş bulunan devlet toplumu içindeki mensuplarının yakın ve içten alâkalar geliştirdiği, iki hısımlık grubu yani alt grup arasında, ilkel devirlerin bir tür hakkı ve adaleti yerine getirme aracı olarak kullandığı öcalmanın, yeniden işlemeye başla-

(3) Sulhi Dönmezer, Sosyoloji, 4. Bası, s. 133, İstanbul 1972.

(4) Sulhi Dönmezer - Sahir Eрман, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku C. I, 5. bası, s. 42 ve son, İstanbul 1974.

ması veya varlığını sürdürmesini belirtir. Adeta televizyonun, elektronik aletlerin kullanıldığı bir toplumda, bazı kişilerin halâ yayla çalışan gramofon makinesini kullanmakta devam etmeleri gibi.

4. — Yukarda verilen tanımlamasından anlaşılacağı üzere, kan gütme bir zamanlar aralarında yakın hatta bazan samimî ilişkiler bile var olan genellikle iki hısımlık grubu arasında teessüs etmiş bir düşmanlık ilişkisidir. Her iki alt grup aynı bir geniş kültür ünitesi içinde, yer almış bulunmaktadırlar. Bu itibarla düşmanca kan gütme ilişkisinin kurulduğu iki grup mensupları arasında sıhrî bağların bile var olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmalar, kan gütmenin aynı kabile, tüm toplum içindeki iki ayrı — mensupları arasında yukarıda açıklanan ilişkiler bulunan — hısımlık grupları arasında teessüs ettiğini göstermektedir. Bu itibarla ortada siyasal bakımdan otoriteyi kullanan bir yetkili, müşterek bir otorite vardır. Ancak bu otorite ya çok zayıftır, ya da ihtilâflara karşı alâkasız ya da hissizdir. Bu sebeple iki grup arasında sürüp giden kavgayı önlemek iktidarını gösterememektedir. Araştırmalar, toplumda siyasal otoriteyi kontrol eden güç ne derece zayıf olursa, kan gütmelemin de o oranda sürüp gittiğini ve bitirilmesinin aynı oranda güç olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Gerçekten, kan gütmenin gündelik uygulama olarak sürüp gittiği Afrika toplumları dışında, dünyanın hatta medenî memleketlerinde bile kendisini gösterdiği bölgeler, coğrafî veya diğer sebepler dolayısıyla, toplumda, tüm otoriteden kısmen tecrit edilmiş (isolé) grupların bulunduğu yerlerdir. Meselâ aşiret hayatının devam ettiği bölgelerde gözüktüğü gibi bu tecrit olunma hali maddî veya manevî, kültürel yönden kendisini gösterebilir. Korsika'da, Sardunya'da olduğu gibi, grubun yerleştiği yerlerin ayrı bir ada teşkil etmesi nedeni ile bu hal maddî olarak ortaya çıkabilmektedir. Memleketimizde de, kısmen aynı coğrafî şartların veya genellikle, kültürel yönden tecrit edilmiş aşiret hayatının varlığı sebebiyle madde-ten veya manen kültürel yönden tüm toplumdan tecrit edilmiş olarak yaşayan gruplarda bu tatbıkata rastlanmaktadır (5).

Demek oluyor ki, kan gütme uygulamasının görüldüğü bölgelerde aralarında düşmanlık ilişkisi olan gruplara müşterek bir si-

(5) İnsan gruplarının, büyük, sanayileşmiş, medenî tüm toplumlar içinde de tam tecrit edilmiş bir alt grup halinde yaşamaları mümkündür: Almanyada yaşayan Türk işçi grupları gibi.

yasal otorite vardır ve kan gütme bu sebeple çağımız toplumlarında «kendikendine adaleti yerine getirme uygulaması» gibi gözükmektedir. Böyle olunca kan gütme, iki ayrı kabileye, yani bir bakıma ayrı siyasal otoriteye tâbi gruplar arasında cereyan ederse, «savaş» olarak tanımlanmak gerekecektir. Esasen memleketimizin bazı kısımlarında rastlanan yarı aşiret düzeni sebebiyle, bu bölgelerdeki kan gütme, bir nevi savaş saymak, sosyoloji bakımından, belki de daha uygun olur. Oysa, kan gütme aynı bir grup içi olaydır.

Kan gütme, hısımlık sistemi ve sosyalleşme :

5. — Bilindiği üzere hısımlık, insan toplumlarında en evrensel bir müessesedir. Özellikle cemaatçi toplumlarda hısımlık çok önemli bir sosyal örgütlenme teşkil etmekte ve toplumun örf ve âdetleri ile sıkı bir şekilde ilgili bulunmaktadır. Gine bilindiği üzere, basit toplumların organizasyonlarını anlamak için toplumun hısımlık sistemini incelemek zorunu vardır. Böylece hısımlık toplumun alt yapı sistemlerinden önemli birisini teşkil eder. Çünkü hısımlık kişiler için belirli mevkiler, haklar, yükümler tayin etmekte ve dinî; hukukî, ahlâkî ilişkilerin bütünü halini almaktadır. Demek oluyor ki, hısımlık sistemi sadece cinsel bir birleşme sonucu aynı bir kökten gelen kişiler arasındaki biyolojik irtibat değildir; fakat insanların sosyal yönden hak ve yükümlerini tayin eden bir örgütlenme şeklidir. Çağımızın sanayi toplumlarında hısımlığın böylece belirtilen fonksiyonu azalmakta ve yerini tabakalaşma almaktadır.

İmdi, hısımlığın bir sosyal örgütlenme olarak aslî öneminin çok azalmış bulunduğu büyük millet - devlet toplumlarında yer alan bazı hısımlık gruplarında, hısımlığın normatif düzeni, menşede olduğu gibi, aynı önem ve fonksiyonla varlığını sürdürebilmektedir. İşte bu tür hısımlık grupları arasındadır ki, kan gütme uygulamaları devam etmekte ve ilk suç, bütün hısımlık grubunun hedef olduğu bir şiddet hareketi olarak sayılmakta ve tüm grup üyeleri öcalma yolu ile adaleti yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Bu görevi *Durkheim* bir nevi (kollektif dayanışma) olarak nitelendirmişti.

Saldırıda bulunan hısımlık grubu üyeleri ise, işlenen fiil dolayısıyla ileride öldürülebileceklerine inandıkları için, onlar da aralarında sıkışmaktadırlar. Böylece kan gütme iki ayrı hısımlık grubu bakımından da ayrı ayrı üyelerini birbirine bağlayan, grup içi bağlantıyı kuvvetlendirici bir fonksiyon görmektedir.

Dolayısıyla bu nevi gruplarda kan gütme katılma bir nevi vatanseverlik görevi gibidir. Bazan aynı bir tüm toplum içinde yaşayan ayrı dil ve ırktan alt kültür gruplarına karşı yürütülen ve can ve mal tahriplerine sebebiyet veren geniş kitle hareketleri, kolektif hareketler de bizce aynı tabiattadır. 6-7 Eylül olaylarında İstanbulda yaşayan bazı ırkî ve dini gruplara karşı gerçekleştirilen mülkiyet tahriplerine girişen bir kısım halkın motivasyonu, şüphesiz, vatanseverlik olmuştur.

6. — Sistem, hısımlık grupları içinde yer almış bulunan kişileri, bu sosyal dayanışma görevini hiç tereddüt göstermeden yerine getirebilecek biçimde, sosyalleştirmekte, telkin mekanizması, daha çocuk özbenlik kazanır kazanmaz, bu yönde işletilmektedir.

Telkin mekanizması çeşitli duygusal araçların, sosyal âyinlerin, merasimlerin yardımı ile işlemekte (6), böylece bu âyinler marifetile öcalma duygusu daima canlı tutulmaya çalışılmaktadır: Ölenin kanlı gömleğini belirli vesilelerle ortaya çıkarıp, tavaf etmek gibi.

Bu itibarla kan gütme sebebiyle tanımadığı kişiyi öldüren kimse ile, harpte tanımadığı yabancı kimseyi öldüren askerin duyguları, hemen de, birbirinin aynıdır: Her ikisi çok yoğun bir görev duygusunun etkisi altında ve başka suretle hareketin caiz olmadığı mutlak inancı içinde hareket etmektedirler. (7).

(6) Bu kavramlar için Bk. Sulhi Dönmezer, Sosyoloji, (Sosyalleşme: s. 94 ve son; âyin ve merasimler: s. 184 ve son; Telkin: s. 201 ve son.).

(7) Yargıtay 1. Ceza Dairesi 4.6.1963 tarih ve 332/458 sayılı kararında «Kan gütme sebebi ile adam öldürme eylemini adiyen öldürme suçundan ayıran özellik, öç almak şeklinde beliren ahlâka aykırı düşünce ve tutkunun etken oluşudur» diyor. Doğrusu bu yorumun sosyolojik ve kriminolojik muhtevadan çok uzak olduğunu söylemelidir: Kan gütme, içinde cereyan eylediği alt gruplarda, o alt grupların içinde geçerli ahlâk kuralları bakımından ahlâka aykırı olmak şöyle dursun, geçerli ahlâk, alt kültür, kişiyi, âdeta bir vatan görevi gibi bu hareketi yapmaya zorlamaktadır. Söz konusu olan, toplumun ortak değerlerinden ayrılan alt grup değerlerine uymaktan ibarettir. Kanun koyucunun bu sosyolojik gerçeği bildiği farz olunur; böyle olunca 450. maddenin 10. bendi ile ahlâk kuralı arasında bir ilişki kurmak çok hatalıdır. Kaldığı, Dairenin aynı kararında yer alan şu ibare, yukarıda belirtilen görüşü ile de çelişki halindedir: «kan gütme olayları için ayrı bir bent ile daha ağır bir ceza müeyyidesi konmasındaki sosyal amaç toplumda kökleşmiş olan kötü bir göreneğin ortadan kaldırılmasından ibarettir». 1. Ceza Dairesi daha eski kararlarında bu sosyolojik gerçeği daha iyi saptıyor ve kan gütme «muhitte kökleşmiş kötü anane, sakim ve cemiyet dışı itiyad» gibi

Büyük domestik gruplar halinde yaşayan insan toplumlarında kan gütmelere, domestik gruba dahil olan ve fakat öldürülenle hısımlığı bulunmayanlar da karışabilir (8).

Kan gütmeye uygulamasının geçerli olduğu bölgelerde yaşayan insanlarda belirli özel kişilik karakteristiklerinin de ayrıca var olduğu görülüyor: aşırı derecede gurur, mistik yapı ve aşırı derecede dindarlık, dinin merasim yönüne bağlılık gibi. Bu itibarla bir şahsiyet teorisinin uygulanması, kan gütmeye olaylarının izahında ayrıca gereklidir (9).

İki tesbit :

7. — O halde, kan gütmeye bakımından saptadığımız birinci derecede önemli husus, kan gütmeyenin toplumda geçerli hısımlık sistemi ile çok yakından ilgili bulunması ve hısımlığın en önemli sosyal örgütlenme olarak niteliğini sürdürdüğü toplumlarda yaşayan gruplar arasında meydana çıkabilmesidir.

İkinci saptama ise, kan gütmeyenin merkezî siyasal otoritenin zayıf veya ihtilâflara karşı alâkasız ve hissiz olduğu sosyal gruplarda, çoğunlukla görülmesidir.

Şiddet hareketi :

8. — Sosyoloji ve kriminoloji bakımından kan gütmeye, hısımlık grupları arasında yer alan ve şiddet hareketleri ile kendisini gösteren bir düşmanlık ilişkisidir. Ancak her türlü şiddet hareketi kan gütmeye olarak nitelendirilemez :

Kan gütmeye zaman zaman ve fasılalı olarak meydana çıkan, en az üç defa tekerrür eden şiddet hareketlerinden oluşur; yoksa, bir tek kavga, bir tek şiddet hareketi kan gütmeyi belirtmez.

Kan gütmeler bazan o kadar uzun sürer ki, ilk olayın neden dolayı meydana çıktığı bile unutulur (10).

ibarelerle nitelendiriyordu (Bk.: 1. CD. 1.11.1966, 1660/2737; 5.4.1966, 2368/814).

(8) Ceza Genel Kurulunun 19.2.1973 tarih ve 356/160 sayılı kararında da belirtildiği üzere «Birinci suçta öldürülen ile, ikinci suçun faili arasında bir hısımlık ilişkisinin varlığı gerekmez». — Domestik gruplar için Bk.: Sulhi Dönmezer, Sosyoloji, s. 148 ve son.

(9) Bu konuda Bk. Sulhi Dönmezer, Sosyoloji, s. 98 ve sos.

(10) Kan gütmeye, kriminoloji yönünden, şiddet hareketleri arasında geçen sürenin az veya çok olmasının önemi yoktur; meğer ki fail, yu-

Kan gütmenin sözkonusu olabilmesi için, şiddet hareketlerine öcalmak, misli ile karşılıkta bulunmak, bağlı olduğu grup için «zafer» kazanmak amaçları ile girişilmesi sözkonusu olmalıdır. Medenî bir toplumda milletlerarası bir bilimsel kuruluşa şerefle seçilmek isteyen bir bilim adamı nasıl çabalarını böyle bir seçimle mensubu olduğu grup için zafer kazanmak amacı ile yapıyorsa, kan gütme saiki ile adam öldüren çocuk da, mensubu bulunduğu grup için zafer kazanmak üzere adam öldürmek suçunu işlemektedir.

Belirtilenlerden başka maksatlarla işlenen şiddet hareketleri kan gütme teşkil etmez (11).

Kan gütme ve kamusal duygu :

9. — Kan gütmenin en esası özelliği şiddet hareketlerinin, iki ayrı hısımlık grubunun titizlikle uydukları örf ve âdetler marifetile düzenlenmiş olmasıdır. Hareketler örnekleşmiştir:

Genellikle, yangın çıkarma yoluna başvurmama, belirli bir yaştan küçük olanları veya kadınları öldürmeme, riayet edilen kurallardandır. Hatta bazı toplumlarda karşılık gösterilen kişinin, durumu itibarile, önce öldürülmüş bulunan kişinin muadili olması da aranmaktadır. Bu kurallara uyulmadığı takdirde, toplumda yerleşen kamusal duygu, şiddet hareketini meşrû saymaz. Gerçekten iki geniş ve nüfuzlu hısımlık grubu arasında cereyan eden bu düşmanlık ilişkisinin tezahürlerini, kurallara uygun şekilde işlediğinde, olayların içinde olduğu toplumun geçerli maşerî duygusu haklı saymaktadır. Hattâ bazı toplumlarda muadeleti aşan tepki halinde, ka-

karıda sözü edilen görev şuuru ile hareket etmiş olsun. Yargıtay 1. CD. bir kararında «ilk öldürme fiilinin husule getirdiği elem ve hiddetin tesiri altında olmaksızın failin suçu işlemesi» ölçüsünü koymuştur (Bk. 1. CD. 1.7.1971, 2568/2474. Doğrudur. —Yargıtay 1. Ceza Dairesinin 5.4.1964 tarih ve 2368/814 sayılı kararına göre evvelki olayda adam öldürme suçunun tamamlanmamış olması halinde kan gütme kabul edilemez; ancak karşılık teşkil eden suçun teşebbüs halinde kalması takdirinde de kan gütme, şartları varsa, kabul olunabilir. Bu içtihat kan gütmenin kriminolojik tabiatına uygun değildir. Kan gütmede şiddet hareketi müessir fiil derecesinde de kalabilir.

(11) Kriminolojik bakımdan ancak metinde belirtilen üç sebeple işlenen şiddet hareketleri kan gütme olarak tanımlanabilir; Yargıtay bu sebeplerle birlikte, başka âmiller de varsa, kan gütme kabul etmemektedir (Bk. 1. Ceza Dairesi 29.8.1973, 3938/2825).

mu desteğini kaybeden tarafın özür dileyerek kan gütmeden vazgeçtiği görülmektedir.

Kan gütme olayları, ilkel toplumlarda ihtilâfın sona erdirilmesi umudu tüm olarak ortadan kalktığıında, çok kere kabilenin parçalanması veya büyük hısımlık grubunun ayrılması şeklinde sonuçlar doğurmaktadır. Siyasal otoritenin kuvvetlenmesi ve fiili müdahalesi ile, kız alıp verme suretile kan gütmelemin sona erdirildiğine dair misâller de vardır.

Diğer bir tesbit :

10. — O halde, kriminolojik bakımdan yaptığımız diğer bir saptama da şu olmaktadır :

Kan gütmenin devamı, kurallarına uygun olarak cereyan etmesine ve içinde gerçekleştiği cemaat toplumundaki kamu oyunun bu uygulamayı haklı saymasına bağlı gözükmeştir.

Kan gütmenin sosyolojik ve kriminolojik niteliği hususunda verdiğimiz bu kısa izahatın kan gütme olaylarının bertaraf edilebilmesi yönünden değer taşıdığı inancındayız.

Kan gütmeğe karşı tedbirler :

11. — Türkiye'de, şimdiye kadar, kan gütme olayları ile kanun koyucu iki yolla mücadeleye çalışmıştır :

1) 11 Haziran 1937 tarihli ve 3136 sayılı «*kan gütme sebebille işlenen adam öldürme ve bunu teşebbüs cürümleri failleri hısımları hakkında tatbik olunacak muameleye dair kanun*» un getirdiği tedbirler,

2) Türk Ceza Kanununun 450. maddesine eklenen 10. bent ile kan gütme saiki ile işlenen adam öldürmeler hakkında ölüm cezası konulması.

I. 3136 sayılı Kanun :

Kan gütmenin ana nedeni mağdurun ailesinin, katilin ailesi mensuplarına her gün küçük çevrelerinde rastlamaları olduğundan, öldürenin aile mensuplarını ve yakınlarını bu çevreden uzaklaştırma etkin bir tedbir sayılmıştır. Bu sebeple kanun koyucu failer suçu işledikleri zaman onlarla birlikte bir dam altında yaşayan usul - fûruğ, kardeşler ve karı veya kocanın, ikametgâhlarının bulundu-

ğu yerden en az 500 klm. mesafede başka bir yere nakledilmelerini ve faille bir dam altında yaşamasalar da, lüzumu halinde nakle karar verilebileceğini, dayı, hala, teyze, kaynana ve kaynata hakkında da aynı esasın geçerli olduğunu, keza kan gütme fail ve saikini bilerek suça iştirâk eylemiş bulunan kişiler hakkında da aynı hükümlerin uygulanacağını saptamıştı.

Kanunda dikkati çeken 5. madde hükmüne göre «kasten öldürülen bir şahsın yukarıki maddelerde yazılı derecelerdeki hısımlarından birisini öldürdüğünü veya öldürttüğünü zannettiği kimseyi veya onun yakınlarından birini kan gütme saiki ile öldüreceğine veya öldürteceğine dair kuvvetli emareler mevcut olduğu takdirde C. Müddeiumumisinin talebi ile ağır ceza işlerini gören mahkemece nakline karar verilebilir...» denilmekte idi.

Bu hükümlerin, cezaların ve ceza sorumluluğunun şahsîliği ilkesi ile tutarlı olmadığı bir gerçek idi. Bununla beraber biz, Anayasanın 18. maddesinin 2. fıkrası karşısında kanunun sözüedilen hükümlerinin Anayasaya aykırı sayılmayacağı düşüncesinde bulunmuştuk. Oysa, Anayasa Mahkemesi 11.2.1964 tarihli kararı ile kanunun 1 ve 2. maddelerini iptal etmiştir. Bu iptal kararı sadece 1 ve 2. maddelere ilişkin bulunduğundan, Yargıtay suçlu ile ortaklarının nakillerine ilişkin 4. maddenin uygulanmasına devam edileceğine karar vermiştir. Anayasa Mahkemesinin kararındaki gerekçe, emniyet tedbirlerinde de kanunîlik ve şahsîlik ilkelerinin geçerli olduğundan, ibarettir. Bizce 18. maddenin 2. fıkrasında geçen «sosyal gelişmeyi gerçekleştirme» zorunluğu ile ve kanunla yapılmış bir sınırlama sıfatıyla 1 ve 2. maddeleri, azınlık görüşünde de belirtildiği üzere, iptal etmemek mümkün idi.

Görülüyor ki, Anayasa Mahkemesi kararından sonra 3236 sayılı Kanun etkin olmaktan çıkmıştır.

II. Türk Ceza Kanununun 450. maddesinin 10. bendi :

Bu bent kan gütme saikiyle adam öldürme halinde ölüm cezasının uygulanmasını gerektiren bir ağırlatıcı sebebin var olacağını saptamakta, böylece cezadaki şiddetin bu nevi olayların sayısını azaltacak bir faktör olabileceği görüşünü yansıtmaktadır. Gerçi ağır cezalar suçları önlemekte sihirli değnek değildir ama, ilk uygulandıklarında bir şok etkisi yaparak suçların işlenmesini bir süre azaltabilirler. Ancak bizde, bu hüküm sözügeçen etkiyi yapamamıştır; zaten bugün artık şok etkisi de sözkonusu değildir.

Türkiye Barolar Birliği, Yargıtayın 450. maddenin 10. bendine ilişkin içtihatlarını toplayarak yayınlamıştır (12). Yargıtay içtihatlarının incelenmesi, Yargıtayın kan gütmenin sosyolojik ve kriminolojik muhtevasına çok kere önem vermeden sadece hukuk tekniği içinde kaldığını göstermektedir. Elbette ki, kriminolojik muhtevayı karşılayan kararlar da, vardır.

12. — Görülüyor ki, bugüne kadar kan gütme ile savaşıma yönünden belirtilen mevzuatı yürürlüğe koyma dışında bir girişim bulunmamış, 3236 sayılı Kanunun getirdiği tedbirlerin önemli bir kısmı Anayasa mahkemesinin kararı sonucu ortadan kalkmıştır. Ceza kanunundaki hükmün önleyici etkisini şüphe ile karşılamak gerektiğini belirtmiştik; böyle bir etkinin bulunduğu bir an için kabul edilse bile bunu arka arkaya gelen aflar zaten yok etmektedir.

Gerçekten memleketimizde arkası kesilmeyen, bu sebeple hatta bazılarınca müesseseleşmiş olarak kabul edilen aflar kan gütmeleri tahrik etmekte, zaman içinde unutulmaya dönüşen kan gütme fiilleri, aflar sonucu mahkûmların kısa süreler içinde salıverilmeleri dolayısıyla, yeniden alevlendirilmiş olmaktadır.

Nasıl bir mücadele gereklidir?

13. — Bizce kan gütmelemlerle mücadelede bunların kriminolojik niteliklerini gözönünde bulunduran kapsayıcı bir suç politikasının uygulanması gereklidir.

Yukarda verdiğimiz izahattan anlaşılacağı üzere, kan gütmenin ana sebepleri yapısal (structural)dır; başka bir deyişle içinde kan gütme işleyen alt sosyal sistemin unsurlarına, alt kültüre ve belirli bölgelerde yaşayan insanların kişilik özelliklerine bağlı olarak gözükümler. Bu sebeple alt sosyal sistemde, sözgelimi hısımlık sisteminin anlam ve fonksiyonlarında, alt kültürde değişiklik meydana gelmedikçe kan gütmelemlerin ortadan kalkması çok güç olacaktır. Belirli kan gütme zincirleri ortadan kalksa da, sistemin özellikleri değişmedikçe, yeni zincirlerin teşekkülünü beklemelidir.

Gerçek böyle olmakla beraber, elbette ki, eli kolu bağlı olarak durulamaz. Bu sebeple şimdilik aşağıdaki çareleri düşünüyoruz:

- 1) Kan gütme olaylarının, merkezî otoritenin zayıf veya alâ-

(12) Yargıtay içtihadı açısından «kan gütme» kavramı, Trabzon Barosu: 25-26 Mayıs 1974 (T.B.B. Yönetim Kurulu tarafından yapılan derleme).

kasız, hissiz bulunduğu bölgelerde ortaya çıktığına yukarıda değinmiştik. Böyle olunca memleketimizin kan gütme olaylarına sahne olan bölgelerinde devlet otoritesini en üst sınırına kadar kuvvetlendirmek ve belirli bölgelerde merkezî otorite ile rekabet eder şekilde kuvvetli bir örgütlenme teşkil eden hısımlık gruplarının, kabile niteliğini taşıyan grupların egemenliklerine son vermek gerekir. Türk toplumu, sanayileşip şehilleştikçe bu gelişme esasen kendisini gösterecektir. Yapılacak şey bu gelişmeyi hızlandırmak ve kolaylaştırmaktır.

Bu itibarla kan gütmenin geçerli olduğu bölgelerde en yetenekli idare âmirlerinin, en çevik, enerjik ve çalışkan zabıta elemanlarının görevlendirilmeleri bugün için başta gelen tedbirdir.

2) Merkezî otoritenin zaafı konusunda adliye mekanizmasının etkin çalışmaması da en önemli faktördür. Bu bölgelerde dâvaların büyük bir hızla neticelendirilmemesi dolayısıyla, halkta adalet mekanizması yolu ile bir sonuca ulaşamayacağı inancının yerleşmesi kadar, kan gütmeleri tahrik eden ikinci bir unsur yoktur.

Bizim kanaatımız şudur ki, kan gütme ile mücadelede, enerjik hâkim ve adliye teşkilâtı, dâvaların çok kısa süreler içinde bitirilmesi en etkin araçtır. Böyle bir uygulama, esasen, kan gütme zincirlerinin başlamasına da engel olur. Adaletin yeterli ve tatmin edici olmaması veya böyle sanılması kan gütme zincirlerinin başlamasında çok kuvvetle etkili olur (13).

3) Kan gütmelerin sürüp gidişinde başta gelen unsurlardan birisinin, kan gütmelerin içinde cereyan eylediği grup kamu oyununda, şiddet hareketlerinin haklı olduğuna dair bir *inancın* yerleşmesi olduğunu açıklamıştık.

Kan gütme ile savaşta bu inancın tahribi başta gelen şarttır: Sözügeçen inancı yoketmek, zayıflatmak, bu inancın değeri hususunda şüpheler yaratmak böylece bir sosyal değer değişmesi yolunu açmak gereklidir. Grup mensupları radyo ve televizyonun, bütün haberleşme araçlarının yardımı ile yeniden bir sosyalleşmeye

(13) Ceza Genel Kurulu 4.3.1973 tarih ve 1/458 sayılı kararında «kan gütme saikinın tahakkuku için son olay maktulünün ilk öldürme suçunun faili olması şart olmayıp - beraat etmiş olsa da sanığın böyle bir kanaatta sahip olmasını» suçun teşekkülü için yeterli saymıştır.

(résocialization) tâbi tutulmalıdırlar; onlarda yeni değerlerin ve tutum biçimlerinin teşkiline çalışılmalıdır (14).

Kan gütmelerle savaşta, Millî Eğitim Bakanlığının liderliğinde bütün kitle haberleşme araçlarına düşen büyük görev şudur: Kan gütmenin meşruluğu hakkındaki bu duyguyu tahrip etmek.

Bunlar dışında, genel olarak adam öldürme suçlarına neden olan faktörler, kan gütmelerde de, elbette ki, sözkonusudur. Ancak sözügeçen nedenlerin analizi bu etüdün çerçevesini aşar.

Ord. Prof. Dr. Sulhi DÖNMEZER

(14) İçişleri Bakanlığı 20.4.1964 tarihli bir genelgesinde çeşitli Bakanlıklarca yapılması gerekli propaganda çalışmaları zorununa değinmiştir. Tabii bu tür işlerde başarı, sadece genelge çıkarmakla elde edilemez; bıkmayan bir kovalamaya ihtiyaç vardır.